Bírálat Kruppa Tamás A Jagellóktól a Szapolyaiakig. Két évtized a Magyar Királyság történetéből (1519-1541) akadémiai doktori értekezéséről

Kevés olyan korszaka van a magyar történelemnek, amelynek tárgyalása során oly gyakran emlegetnék a sorsdöntő és a végzetes szavakat, mint azok az esztendők, amelyeket Kruppa Tamás disszertációja tárgyal. A két jelző alkalmazása szorosan összefügg egymással. Az e kifejezéseket használó történeti művek szerzői szerint a korszak eseményei az egész magyar nemzet sorsát befolyásolták és határozták meg egészen napjainkig. A gondolatmenet pedig gyorsan folytatható: a sorsdöntő cselekedetekben részt vevőket nagyobb felelősség terheli, mint azokat, akik békésebb korokban csupán eligazgatják a készen kapott intézményeket. Ha tehát a sorsdöntő pillanatokból vesztesen kerül ki egy nemzet, akkor annak a vezetőit nagyobb felelősség terheli, mint az előbbi, boldogabb korokét. Nem ad felmentést a sorsdöntő pillanatokban elkövetett rossz döntések alól a végzetszerűség magyarázata sem, ekkor azonban az egyszeri cselekedet immáron múltbéli cselekedetek sorozatának egy darabja lesz, öröklött, szinte a génekbe kódolt cselekedet-választásoké, amelyek a döntésben részt vevő személyt vagy korát körül veszik. A végzetszerűség emlegetése nem ad felmentést a sorsrontó cselekedet alól, csak tágabb összefüggésbe helyezi és a korábbi korokba visszamenve láttatja azt, ami elvezetett a vesztéshez. A vesztéshez, mert a végzetes szó a magyar nyelvben nem egyszerűen azt jelenti, hogy valami előre meghatározott, eldöntött, hanem azt is, hogy valami rossz, mi több, szörnyű eseményről beszélünk.

A tudományos történetírás művelői készen kapták az előző évszázadoktól azokat a magyarázatokat, amelyek a mohácsi csatát közvetlenül megelőző, majd az azt jövető politika leírásakor folytattak: a sorsdöntő pillanatokban rosszul döntő II. Lajos királyt, Szapolyai Jánost, Fráter Györgyöt, akiknek döntését előre meghatározta hozzá nem értésük, önzésük és egész koruk, amely nem engedte, hogy egy fiatal uralkodó, egy báró vagy egy diplomata felelős államférfivá nőjön fel. Ezt olvashatjuk például a Magyar történet Szekfű Gyula által írt hasábjain.[1] Ha nem is azon a szépírói szinten, mint ahogy professzora írt, Kosáry Domokos is így ábrázolta a kor magyar szereplőit: rossz politikusok voltak, akik rossz döntéseket hoztak. Ítéleteik mögött azonban könnyen felismerhető az a beállítottság, amely a 16. század óta kíséri az újkori magyar történelem megítélését. Szekfű és Kosáry mindketten a magyar és a nyugati kultúra egységét vallották, és Szapolyai János politikáját, majd az ebből megszülető erdélyi fejedelemséget ehhez képest a keletnek való behódolásnak látták és láttatták. Mellettük mindig jelen volt egy másik megközelítés, az, amelyik Szapolyai 1526 utáni politikáját az addigi magyar politika kényszerű, de egyenes folytatásának tekintette, sőt csak ezt tekintette magyar politikának. Nevezték néha ugyan labancnak az előbbi és kurucnak az utóbbi történelemképet, ez azonban a politikai zsurnalizmus szintjére süllyesztette vitát, és nem szolgálta a vélemények megértését. Az azonban kétségtelen, hogy állást foglalni Szapolyai János vagy Habsburg Ferdinánd mellett, világnézeti hovatartozást jelentett. Egy négy-ötszáz éve történt eseményről zajló vitában természetesen csak értelmiségiek vesznek részt. Az értelmiségiek pedig büszkék szellemi önállóságukra, és e vitában mindkét fél úgy érezhette, hogy nem csupán igazát bizonyította be, hanem szellemi bátorságáról tanúbizonyságot tett. Akik a Habsburgokat választóknak adnak igazat, azért, mert a mindig is kurucos közvélemény ellenében, akik a Szapolyaiak pártjára állókkal azonosultak, a szakmai többség véleményével szemben merték megfogalmazni véleményüket.

Van azonban két szakmán belüli történetírói vélemény is a korszakkal kapcsolatban, amely mindjárt a disszertáció elején, a probléma felvetésekor, majd az értekezésben még többször előkerül. Az egyiket Halil Inalcik fogalmazta meg 1954-ben az oszmán hódítás két szakaszáról, amelyet a hetvenes

[1] Magyar történet II. Bp. 1936.[2.] reprint:1999. 599.

években a magyar történészek átvettek, sőt tovább is fejlesztettek. A másik Perjés Géza elmélete az oszmán katonai cselekvőképesség, és ami ebből következik, a hódítás hatósugaráról, amelyet a hetvenes években vetett papírra. A disszerens e két elmélettől nem egyszerűen távolságot tartott, hanem nem értett velük egyet, és az értekezésben többször is kritizálta őket, különösen Inalcik elképzelését.

A disszertáció megírásakor a jelölt deklarált célja nem az volt, hogy az egyik vagy a másik fél igazát erősítse, hanem hogy **a diplomáciáról szóló források segítségével feltárja a Jagelló és a Szapolyai udvar valamint az oszmán fél politikai indítékait Szulejmán szultán uralkodásának korában**. Ahogy Kruppa fogalmazott, „a két féltől egyforma távolságot tartva" tárgyalta az ezzel összefüggő problémákat. A disszerens nem hagyományos diplomáciatörténeti munkát írt. Nem merült el a külpolitika technikai részleteinek leírásában, azaz a hagyományos történeti kérdések közül nem a hogyan, hanem a mit és a miért érdekelte. Forrásainak jelentős része kiadott, és már jó ideje ismert, egy részük azonban nem egyszerűen kiadatlan, hanem Kruppa tárta fel őket velencei kutatásai során. Ezek szövegét a disszertáció mellékletében közli is. A történeti munkákban manapság szokásos forrásközlés nem a terjedelem növelésére szolgáló öncél, hanem gondosan összeválogatott, túlnyomórészt eddig vagy nem, vagy csak részben kiadott szöveg, amelynek kétségtelenül a feldolgozás mellett van a helye. A 16. század forrásadottságai nem teszik lehetővé, hogy a történész beérje csak a diplomáciai munka során keletkezett iratok feldolgozásával. A disszerens sem elégedett meg ezzel, gyakran használta a 16. századi történetírói műveket. Vannak azonban fel nem dolgozott források, amelyhez majd a bírálatom későbbi részében visszatérek.

A feldolgozás módszere kettős: egyrészt a szigorú filológiai – azonnal le kell szögeznünk, ez a latin és neolatin, ebben az esetben olasz filológiát jelenti –, másrészt okszerű magyarázatot kereső. Az így keletkezett mű egy igazi szakmunka, ahol a szerző részletes elemzésnek vet alá egy-egy kifejezést, többször is vitatkozik másokkal. Nem a 16. századi oszmán-magyar kapcsolatok monográfiáját vehetjük a kezünkbe, hanem **egy fontos értekezést, amely pontos, hihető és meggyőző magyarázattal szolgál a 16. század első felének oszmán és magyar történelméhez**. **A kor viszonyaiba illesztett és az adott politikai helyzetben értelmezett magyarázataival Kruppa Tamás disszertációja jelentősen hozzájárult a korszak politikatörténetének megértéséhez. A dolgozaton végigvonuló kérdések és az azokra adott válaszok teszik jelentőssé a művet**.

A disszerens forráskritikája pontos és meggyőző. Meggyőző akkor is, amikor egyszeri kérdésekről van szó, például ha egy datálatlan forrást datál, és akkor is, amikor a diplomáciában elhangzó nyilatkozatok jelentőségét és hihetőségét teszi mérlegre. Az elsőre példa a lengyel diplomáciai gyűjteményben szereplő, Maylád István számára kiállított ahdnáme értelmezése. (142) A másik a diplomáciai szövegek módszertanát, általános felhasználhatóságát érintő kérdés. Ha a politikai célokra vonatkozó kijelentéseket keressük, mindig ezekhez fordulunk, pedig joggal kételkedhetünk bennük. Az itt elhangzó nyilatkozatok valójában nem nyújtanak többet, mint amit ma propagandának nevezünk. Van azonban egy jelentős különbség köztük és a szélesebb közönség számára készült szövegek között. Az itt elhangzó érvek napra pontosan kifejezik a felek lehetőségét és akaratát. A propaganda nem komplikált, nem különösképpen cizellált, az általános emberi értékek egy-egy szegmensét ragadja ki azért, hogy legitimáljon egy politikai cselekedetet. A diplomáciai nyilatkozatok is ezt teszik, csak sokkal pontosabban időhöz kötötten, ha pedig változnak a viszonyok, azonnal változik az érvrendszer is. Ezért szoktunk a diplomácia hajlékonyságáról beszélni. A 16. század semmi újat nem hozott ebben a kérdésben. Régi iskolapéldája ennek a 14. századi firenzei kancellárnak, Coluccio Salutatinak a levelezése, amelyben Salutati ugyanazt a néhány toposzt használta mindig az

adott politikai helyzethez igazítva.[2] A lényeg tehát a legitimáció, annak kifejtése, hogy a diplomáciai érintkezésben részt vevő felek mindegyike törvényesen és jogosan cselekeszik. Amivel kapcsolatban azonban a törvényesség látszatát kelteni akarják, már kívülről, azaz a diplomácián kívülről érkezik: a hadszínterekről és az udvarokból, adószedők és a hivatalnokok napi eljárásából. Amíg ugyanis a diplomaták tárgyalnak, odakint zajlik az élet. A diplomaták kezét nem egyszerűen megbízólevelük és utasításaik kötik meg, hanem a diplomácián kívüli valóság, aminek alapján a megbízóleveleket és az utasításokat megfogalmazzák, amelyek természetesen megpróbálják a lehetséges maximumot kihozni az adott helyzetből, de csak abból. Tudja ezt Kruppa is. Munkája diplomáciai szövegeken alapul, de többször is hangsúlyozza, hogy e szövegek mögött már megtörtént események, elkezdődött eseménysorok állnak. (11, 168, 179)

A szerző téziseiben felsorolta művének főbb megállapításait, így azokat szükségtelen megismételnem. Elsősorban azt kell kiemelni, amit a magyar és az oszmán külpolitikáról általánosságban állít: 1.) mindkettő alaposan megfontolt, reális számításokon nyugodott. Kosáry Domokosnak a Jagelló-kori külpolitikáról szóló, mesterelbeszélésként előadott, valójában a vitapartnereket meg sem említő vitacikkének legfőbb megállapítását ezután csak erős kétkedéssel olvashatjuk.[3] Következzenek a kevésbé általános újdonságok: 2.) Azért sem érdemes 1526-os szulejmáni ajánlatról beszélni, mert az oszmán hadak magyar területeken való átengedése és az adófizetés már talán II. Bajezid követeléseiben is megfogalmazódott, utána pedig állandóan napirenden volt. 3.) Szulejmán Szapolyai Jánossal békében akart élni, csak a már megváltozott viszonyok között, ezért előbb egy kétoldalú szerződést kötött, amelyet 1529-ben egy egyoldalú nyilatkozat követett. E nyilatkozat szövegét nem Szapolyai János, hanem Ferdinánd környezetében aztán később meghamisították. 4.) A János Zsigmond részére kiállított fermán ránk maradt szövegét valamikor 1567-ben készítették, amelyben különös hangsúlyt kapott a dinasztia kontinuitásának elismerése, amit János Zsigmond születésekor, 1540-ben kétszer is megkérdőjeleztek, egyszer akkor, amikor János Zsigmondot törvénytelen gyermeknek, másodszor amikor fiúruhába öltöztetett leánynak híresztelték. 5.) A Szapolyai-dinasztia kontinuitása volt az előfeltétele Erdély közjogi állapotának.

A disszerens többször is vitatkozik szerzőkkel. A vita mindenütt a szakmai viták általánosan elfogadott színvonalán zajlik, és sehol sem személyeskedő. Ennek megállapítása mellett is kérdezem a szerzőtől, hogy mikor fordult elő, hogy az ún. szakaszos hódítás elméletét vallók nem vettek figyelembe egy forrást, vagy azért minősítették hamisnak, mert az nem illett koncepciójukba? (7) Ezt állítja ugyanis a disszertáció elején, de később erre nem találtam utalást. A szerző a horvátok meghódolási hajlandóságáról szóló és 1520 körül hirtelen megnövekvő források értelmezése kapcsán vitába száll meg nem nevezett szerzőkkel, talán horvát történészekkel. Meg kellett volna nevezni őket. (21)

*

A disszertáció több feltételezést, új megoldási javaslatot is megfogalmazott, ez pedig a bírálónak lehetőséget ad arra, hogy megjegyzéseket és kiegészítéseket tegyen.

---

[2] *Hermann Langkabel*: Die Staatsbriefe Coluccio Salutatis. Untersuchungen zum Frühhumanismus in der Florentiner Staatskanzlei und Auswahledition. Köln-Wien, 1981.; Salutati és a firenzei politika: *Peter Herde*: Politik und Rhetorik in Florenz am Vorabend der Renaissance. Archiv für Kulturgeschichte 47 (1965) 141-220. Salutati és a franciák: *Patrick Gilli*: Au mirroir de l'humanisme. Les représentations de la France dans la culture savante italienne à la fin du moyen âge (c.1360-c. 1490). Rome, 1997. 283. Salutati és a magyarok: *Csukovits Enikő*: Magyarországról és a magyarokról. Nyugat-Európa magyar-képe a középkorban. Bp. 2015. 145.

[3] Erős Vilmos: A Mohács-vita. Magyar Szemle 23 (2014) 55-76.; Tringli István: Kosáry Domokos és a Mohács-vita. Magyar Tudomány 174 (2013) 1437-1441.

A horvát nemesek 1526 előtti esetleges behódolása (22) után ők kiesnek az elbeszélésből, mint ahogy az oszmánokkal foglalkozó magyar szerzők elbeszéléséből is. Nem a maradék aprócska Horvátországról – erről Pálffy Géza és Varga Szabolcs bőven írt az elmúlt években –, hanem a meghódoltatott horvátországi területekről van szó. Az oszmán politika egyértelmű: azért kezdtek külön tárgyalásokat a horvát urakkal az oszmánok, azért hagyták ki már 1512-ben Horvátországot a békéből, mert a cél Horvátország teljes leválasztása volt a Magyarországról. Ez egyébként sikerült is. Horvátországot egészen másként integrálták a birodalomba, mint Magyarországot, függetlenül attól, hogy az adott területet 1526 előtt vagy után foglalták-e el. A Szapolyaival folytatott tárgyalások során Horvátország ügye fel sem merült, annak meghódoltatását kész tényként kezelték. Szapolyai János intitulatiójában a Horvátország királya cím 1529 után csupán igénycím volt, valós hatalma az ország fölött nem volt több mint a titulatúrájában szintén feltüntetett Morvaország, Szilézia és Lausitz fölött. Figyelemre méltó Forgách Ferenc tudósítása az 1541-es szulejmáni ígéretről, amelyben a szultán azt mondta, hogy ha felnő, János Zsigmondnak egészen Eszékig átengedi országát – e forrást a szerző is idézte. Az ígéretben azonban szó sincs Horvátországról, sőt valószínűleg Szlavónia hódolt területeit sem értette bele Szulejmán. Horvátországra szüksége volt a szultánnak egyrészt Bosznia védelme és ellátása érdekében, másrészt Dalmácia és az osztrák tartományok elleni támadások céljából.

A szerző hosszasan tárgyalja az oszmán csapatok átengedésének kérdését az osztrák tartományok felé, és meggyőzően érvel a mellett, hogy ezt már Mátyás király óta belefoglalták minden oszmán-magyar békébe. Csakhogy a lehetőség egy súlyos feltételhez, a magyar király beleegyezéséhez volt kötve. Ezt idézi is a szerző, de mintha ez a szál elsikkadna az diplomáciatörténeti elbeszélésben, miként a katonai alkalmazás valósága is. A belső-ausztriai tartományok elleni oszmán portyák – némelyike valójában kisebb hadjárat volt – 1469-től 1481-ig tartottak, és csak 1511-ben kezdődtek újra.[4] A hetvenes évek krajnai, karintiai és stájer betörései csakis Mátyás király jóváhagyásával történhettek. Boszniából Karintiáig eljutni is több napig tartott, az igazi nehézség azonban a visszaút volt. A zsákmánnyal megrakott szekerek, a több száz megkötözött rab gyalogos hajtása, az alpesi legelőkről lehajtott marhák terelése, a sebesült akindzsik szállítása csak nagyon lassan történhetett meg, és mindezt Horvátországon vagy Szlavónián keresztül kellett megtenni. A hetvenes években szinte évenként ismétlődő oszmán portyák túlságosan rendezetten történtek ahhoz, hogy csak hallgatólagos egyezség született volna róluk. A magyar területen való áthaladást már ekkor a békébe, pontosabban a fegyverszünetbe foglalhatták. Ebből az következik, hogy már 1488 előtt benne lehetett az oszmán csapatok átengedése a magyar békékben. (13) A portyák tökéletesen lefedték a magyar-Habsburg viszonyt: ha az rossz volt, azonnal elindultak a boszniai csapatok, ha békés, akkor nem. Az 1469-es krajnai portyára talán a Baumkircher-Fehde – Andreas Baumkircher fegyveres konfliktusa III. Frigyessel – lehet a magyarázat, mivel a Fehdében Mátyás Baumkirchert támogatta, a hetvenes évek súlyos pusztításaira, amelyet Jakob Unrest krónikája példaszerűen örökített meg, a magyar-osztrák háborúk.[5] A békéknek az oszmán csapatok átengedéséről szóló pontja kezdetben korántsem csak oszmán követelésre születhetett meg, a magyaroknak éppúgy érdekében állhatott ennek írásba foglalása, mint az oszmánoknak. A Jagelló-kor első két évtizedében nem jártak oszmán csapatok az osztrák tartományokban, a portyák csak az 1512-es béke kudarca után kezdődtek. II. Ulászló tehát nem engedte át a portyázókat sem Horvátországon, sem Szlavónián.

Nem 1515-ben, a bécsi kettős eljegyzéskor vált el végérvényesen egymástól a magyar és a lengyel „dinasztikus külpolitika". (20) Elvált az már 1490-ben, amikor Ulászló felrúgva a krakkói családi tervet elfoglalta Magyarország trónját, ráadásul fegyverrel védte meg szerzeményét öccsével, János

[4] *Leopold Toifl, Hildegard Leitgeb:* Die Türkeneinfälle in der Steiermark und in Kärnten vom 15. bis zum 17. Jahrhundert. Wien, 1991. A korábbi irodalom itt megtalálható.
[5] Jakob Unrest Österreichische Chronik. Hg. von *Karl Grossmann*. (MGH SRG NS 11) Weimar, 1957.

Alberttel szemben. A dinasztián belüli kölcsönös segítségre azért később is szép számmal találunk példát. II. Lajos például közvetítő volt Lengyelország és a Német Lovagrend közti tárgyalásokban. A két fél döntőbíróul V. Károlyt és II. Lajost kérte fel. A lengyelekhez kapcsolódik az a kérdés is, hogy valós-e az a kép, amit Szydłowieki fest a magyar udvarról, és miért akarták Zsigmond és Ferdinánd követei megreformálni a magyar udvart. (48) A követek a szokásos magukat legitimáló, a fiatal uralkodókról szóló toposzoktól sem mentes álláspontot adták elő: Ulászló őket nevezte meg gyámul, a fiatal uralkodó és felesége kora miatt még nem rendelkezik elég belátással, ezért van szükség a gyámságra. Valójában mindkét uralkodó bele akart szólni a magyar és a cseh politikába, akár egymás ellenében is. A magyarok és a csehek számára ez elfogadhatatlan volt, önrendelkezésük csorbítását látták ebben, és – ők is legitim módon – meghallgatták a követeket, aztán *ad acta* tették a javaslatok nagy részét.

A huszadik század második felében oly sokat emlegetett magyar idegenellenességhez (46) hozzá kell fűzni, hogy ebben semmi magyar sajátosság nem volt, ez a korabeli európai nemzettudatok normális jelensége volt. Az önkép és az idegen-kép addigi viszonyán a korai humanizmus nagyon sokat változtatott. A hatvanas években Szűcs Jenő által is megfogalmazott elképzelés szerint a 18. század végén, de még inkább a 19. században született meg a nemzetnek az a jelentése, amelyet mi is ismerünk. Tehát a nemzet is azokhoz a teljesen átalakult fogalmak közé tartozna, amely az 1750 és 1850 közti átmeneti korban nyerte volna el mai jelentését. Csakhogy a humanista szövegek kutatása ettől eltérő eredményre vezetett. Egy nemrégiben részletesen alátámasztott értekezés szerint már a 16. század elején létező „korai nacionalizmusról" beszélhetünk, amelybe bele kell érteni az idegenellenességet is.[6]

A dolgozatban akadt egy következetlenség. Kruppa – véleményem szerint nagyon helyesen – elvetette azt a Kosáry által is képviselt elképzelést, hogy a műveletlen nemesi tömegek külpolitikai vaksága okozta volna a mohácsi csatavesztést. (47) Csakhogy egy oldallal korábban ő is hasonlót állított, még ha finomabb megfogalmazásban is. (46) Vajon mennyivel lett volna sikeresebb a magyar külpolitika, ha ez néhány, a humanizmustól megérintett főpap és báró dolga lett volna csak, és nem kérték volna ki arról az országgyűlés véleményét? Tudomásul kell venni, hogy a nyugati berendezkedésű országok többsége parlamentáris ellenőrzés alatt működött, és teljesen természetes, hogy az itt megjelenő „közvélemény" hangját az uralkodóknak is meg kellett hallgatniuk, igaz ez II. Lajosra és udvarára is. Hogy ők holmi virtusból vagy tudatlanságból lettek volna háborúpártiak, azt nem bizonyítja semmi. A külpolitikát egyébként Magyarországon is fél tucat ember irányította, nem pedig a Rákos-mezőn évente összegyűlt nemesi küldöttek.

*

Van három koncepcionális kérdés, melyet a disszerenstől eltérőn látok. Nem világnézeti, vagy egzisztenciális okokból – azért kell ezt leszögeznem, mert e vádak sokszor megfogalmazódnak a hódoltság születésének története kapcsán –, hanem mert logikailag vagy szemantikailag másként értelmezem az általa vizsgált szövegeket, elsősorban a történettudományi munkákat.

Kruppa úgy adja elő Inalcik és az őt továbbfejlesztő magyar történészek szakaszos hódításról szóló elméletét, mintha Inalcik vagy Szakály minden egyes eseményt ezzel magyarázott volna. Ha azonban elolvassuk műveiket, ilyesmivel nem találkozunk. Tudták, hogy egy elméletről van szó, elméletről, amely rendszert teremt a tények esetlegessége között, elméletről, amellyel ők próbálják leírni az eseményeket, de azt nem állították, hogy Szulejmán – vagy bármelyik másik szultán – azért döntött volna úgy, ahogy döntött, mert ezt a tervet mintegy mindig használható megoldóképletként hagyták

[6] *Hans Peter Herrmann*: Identität und Machtanspruch. Deutscher Frühnationalismus um 1500? Geschichte, Theorie und Wirkungsmechanismen. Göttingen, 2023.

rá ősei. Ezért sem állja meg a helyét az az érvelés, hogy azért képzelhető el, hogy nagykorúsága betöltésekor a szultán visszaadja Budát János Zsigmondnak, mert 1444-ben Brankovicsnak is visszaadta Szerbiát. A két helyzet teljesen különböző volt. Az 1444-es történésekre Inalcik is kitért programadó cikkében, hiszen joggal lehetett elmélete ellenében azt felhozni. A két oldalról szorongatott és a békésen eltervezett, családon belüli hatalomátadás sikertelenségétől megrázott birodalom egyszerűen kénytelen volt visszaadni Szerbiát a despotának. E politika azonban csak Mehmed második trónra lépéséig tartott, és Halil Csandarli nagyvezír kivégzésével a visszavonulás politikája is véget ért.[7]

Kételkedem abban, hogy a Luttwak-féle római birodalmi stratégia bármilyen módon is alkalmazható lenne az oszmán hódoltságra – egyáltalán bármire, legkevésbé arra, amiről Luttwak írta, a római birodalomra. (180) Luttwak „elmélete" egy értelmes diák római történelmi tudása összefoglalásának szintjén áll. Nem érdemes rá hivatkozni.

Már említettem, hogy a dolgozat eredeti célkitűzése szerint egyforma távolságot akart tartani a szapolyaiánus és a habsburgiánus elkötelezettségű történészektől. Ez azonban nem mindig sikerült. Kruppa előadásában Szapolyai és Szulejmán mindig logikusan cselekedett, Ferdinánd azonban nagyot hibázott, amikor adófizetést ajánlott a szultánnak (124. 436.j.), sőt amikor a dolgozat végén megvonja a felek szereplésének mérlegét, a Habsburgok teljesítményét „elég soványnak" minősíti, ráadásul „mai hivatalos álláspontnak" nevezi az ellenkező véleményeket. Hogy azonban erről az olvasót is meggyőzze, csupán egy tekintélyre, Barta Gáborra való hivatkozásra futotta. (195) Barta azonban nem kutatta a Habsburg diplomáciai anyagokat, miként Kruppa sem. Ez az a forrásbeli hiányosság, amelyre a bevezetőmben utaltam. Ha csak Szapolyai és Szulejmán kapcsolatát elemezzük, meg lehet ezt tenni, de akkor érdemesebb lett volna tartózkodni az efféle megjegyzésektől. Az opponens mindenesetre biztos abban, hogy ha Ferdinánd oszmán diplomáciáját ugyanazzal az akríbiával vizsgálnánk, mint amivel Kruppa Szapolyaiét elemezte, akkor éppolyan logikus, és a saját érdekein belül legitim álláspontok kifejtésével találkoznánk, mint Szapolyai és Szulejmán esetében.

*

Néhány kisebb, a mű lényegét nem érintő, jórészt szóhasználati hibára fel kell hívnom a figyelmet.

(73) A birodalmi országgyűlés helyett egyszerűen mondjunk birodalmi gyűlést. (88) A magyar hatalomfelfogás szerint királyt nem a Szent Korona, hanem a Szent Korona tagjai választják, ez azonban csak ideológiai absztrakció, a választás az országgyűlés dolga. A békéket, szövetségeket, hadüzeneteket nem foglalták törvénybe. (119) Az erdélyi sóra Velencének nem volt szüksége, volt neki elég az adriai sólepárlókból. Gritti és emberei csak a magyarországi sójövedelemnek a sókamaraispánnak járó részét akarták megszerezni. (100, 162, 178, 189) A *translatio imperii* több jelentésárnyalatban is felbukkan mint a hatalom átadása. Ez a kifejezés azonban a 16. században ugyanazt jelentette, mint évszázadokkal korábban: a birodalom átvitelét a rómaiakról a görögökre, a görögökről a németekre, ily módon a németek szent birodalmának és római birodalomnak a folyamatosságát. (167) A *plenitudo potestatis* pedig nem a hatalom teljességét jelenti, hanem a teljhatalmat, ami csak az uralkodót illeti meg, azt a rendkívüli hatalmat, ami felette áll a szokásoknak és a törvényeknek. (172, 173) Az Abafi által előkerestetett, János Zsigmondnak szóló ahdnaméról nem a gyulafehérvári káptalan, hanem annak levélkeresői (*requisitor*) állítottak ki hiteles másolatot. A kolozsmonostori konventnek e szöveghez annyi köze van, hogy ott őrzik a Kemény-hagyatékot, ahol e másolat fennmaradt.

[7] I*nalcik*: The Ottoman Methods… 106.

*

Összefoglalva, Kruppa Tamás A Jagellóktól a Szapolyaiakig. Két évtized a Magyar Királyság történetéből (1519-1541) című doktori értekezése **jelentős kérdésről szóló, önálló, új, megalapozott megállapításokat és hiteles adatokat tartalmazó mű, amely nagymértékben segíti a 16. századi magyar és oszmán történelem pontosabb megértését. A mű téziseit új tudományos eredménynek tekintem, és a doktori művet nyilvános vitára alkalmasnak tartom.**

Vác-Budapest, 2025. január 20.

Tringli István

MTA doktora